

КУЛЬТУРА ДАНІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Руденко Олександр Федорович,

PhD, старший викладач кафедри музичного мистецтва

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0002-0368-6445

Web of Science ResearcherID: HGV-1255-2022

У статті розглядається мистецтво Данії першої половини ХІХ століття. Розгляд саме становлення нової данської культури, яка стала невід'ємною частиною європейського музичного мистецтва в цілому, зумовлений наявністю історичних епізодів, які мають місце і у сьогоденному житті України. Розглянуті важливі культурні явища Данії першої половини ХІХ століття дозволяють зрозуміти чинники, які рухали мистецтво того періоду, і це, в свою чергу, дозволяє зрозуміти сам механізм цього важливого історичного та культурного процесу.

Важливим висновком є і те, що так звана «Золота епоха» стала можливою завдяки цілому комплексу як позитивних, так і негативних подій у тогочасній Данії. Значне місце у статті приділено видатним культурним діячам тогочасної Данії. Висвітлено важливість взаємодії митців різних напрямків, об'єднаних любов'ю до рідної культури, що сприяло розвитку національної культури. Серед головних постатей: письменник Ганс Крістіан Андерсен, художник Крістофер Вільгельм Екерсберг, драматург Адам Еленшлегер, балетмейстер Август Бурнонвіль, скульптор Бертель Торвальдсен, композитори Йоганн Петер Еміль Гартман та Нільс Гаде.

Музичне мистецтво Данії, на рівні з іншими видами мистецтв, внесло значний внесок у розвиток музичної культури Європи в цілому. Завдяки творчості композиторів Гартмана та Гаде в данській музичній культурі цього періоду виникла національна опера та симфонічна школа, що є найважливішим показником при розгляді досягнень музичної культури держави в цілому. Відмічено, що творчість цих музичних діячів захоплювала таких композиторів як Фелікс Мендельсон, Роберт Шуман та Едвард Гріг.

Разом з тим, данська культура залишається малодослідженою в українському музикознавчому просторі. Подальші дослідження культурних процесів цього періоду дозволять більш глибоко зрозуміти витoki загальноєвропейських культурних напрямків та цінностей. Важливими джерелами для вивчення данської музики ХІХ століття є праці Д. Шора, С. Равнкілде, листи Гартмана, а також дослідження А. Селенца, М. Маттер, Ж. Л. Карон, А. Хаммеріх, Г. Шепелерн, Н. Краббе. Методи дослідження включають комплексний та міждисциплінарний підходи.

Це був час, коли мистецтво було життям, а життя було мистецтвом. І ці митці, як казкові персонажі, які блукають у історії Данії, залишили свій вагомий слід у європейській культурі.

Ключові слова: Музична культура, європейське мистецтво, золота епоха, данська література, опера, симфонія.

Rudenko Oleksandr. Culture of Denmark in the first half of the 19th century

The article examines Danish art in the first half of the 19th century. It focuses on the emergence of a new Danish culture that later became an integral part of European musical art as a whole. There are historical episodes in Danish history that have parallels in contemporary Ukrainian life. Important cultural phenomena of Denmark in the first half of the 19th century are discussed. They allow us to understand the factors that drove Danish art of that period, offering deeper insight into the mechanism of this significant historical and cultural process.

An important conclusion is that the so-called "Golden Age" was made possible by a complex mix of both positive and negative events in the country's life at that time. The article devotes significant attention to prominent cultural figures of 19th-century Denmark. It highlights the importance of the interaction between artists from various fields who were united by their love for their native culture, which fostered the development of national culture. Among these key figures are: writer Hans Christian Andersen, painter Christoffer Wilhelm Eckersberg, playwright Adam Oehlenschläger, ballet master August Bournonville, sculptor Bertel Thorvaldsen, and composers Johann Peter Emilius Hartmann and Niels Gade.

Danish musical art, alongside other forms of art, made a significant contribution to the development of European musical culture as a whole. Thanks to the works of composers Hartmann and Gade, a national opera and symphonic school emerged in Danish musical culture during this period. This is an important indicator when considering the achievements of the country's musical culture overall. It is noted that the work of these musical figures captivated composers such as Felix Mendelssohn, Robert Schumann, and Edvard Grieg.

Nevertheless, Danish culture remains underexplored in Ukrainian musicology. Further research into the cultural processes of this period will allow for a deeper understanding of the origins of pan-European cultural trends and values. Important sources for the study of 19th-century Danish music include the works of D. Schor, S. Ravnkilde, Hartmann's letters, as well as studies by A. Selentz, M. Matter, J. L. Caron, A. Hammerich, G. Schepelern, and N. Krabbe. Research methods include comprehensive and interdisciplinary approaches.

This was a time when art was life, and life was art. And these artists, like fairy-tale characters wandering through Denmark's history, left their significant mark on European culture.

Key words: Music culture, European art, golden age, Danish literature, opera, symphony.

Вступ. Важливим вектором, як сучасного українського, так і так і європейського музикознавства, є дослідження магістральних напрямків розвитку європейського музичного мистецтва ХІХ століття.

Мистецтво Данії є невід'ємною складовою загальної скарбниці європейських мистецьких досягнень. Перша половина ХІХ століття у мистецтві Данії вважається «Золотою епохою». Така назва закріпилася завдяки

виникненню у державі необхідних умов, які надихнули на мистецькі досягнення мистецьких діячів. Безумовно, у світі літератури, першим на згадку приходиться всевітньо відомий Г. К. Андерсон. У світі художнього данського мистецтва з'являється К. В. Екерсберг, який завдяки викладацькому таланту, згодом, стане засновником національної художньої школи. Поряд з цими іменами, якими по праву пишається сучасна Європа, можна сміливо перелічувати прізвища інших данчан: драматург А. Еленшлегер, балетмейстер А. Бурнонвіль, скульптор Б. Торвальдсен, композитори Й. П. Э. Гартман та Н. Гаде.

Завдяки двом останнім іменам у данській музичній культурі цього періоду з'являється такий важливий індексатор мистецької самобутності, як національна опера та симфонічна школа. На превеликий жаль, імена, які були прикладом та об'єктом уваги Ф. Мендельсона, Р. Шумана та багатьох інших композиторів, серед яких і відомий композитор Е. Гріг, надзвичайно малодосліджені в українському музикознавчому просторі.

Як і в багатьох інших європейських та світових державах, такий стрімкий злет національної культури став можливий завдяки тісній взаємодії митців різних напрямків, об'єднаних коханням до культури рідного краю.

Безумовно, дослідження національної культури Данії дозволить глибше зрозуміти загальноєвропейські культурні напрямки та цінності.

Матеріали та методи. До найбільш вагомих досліджень данської музики XIX століття можна віднести труди Д. Шора «Виникнення Данської національної опери» та «Данська музика 1800–1850. Золотий вік» С. Равнкілде. Важливими є і листи Гартмана надруковані І. Серенсен.

Творчості перлини музичного мистецтва Н. Гаде присвячені праці данських музикознавців А. Селенца, М. Маттера, Ж. Л. Карона, публікації Н. Фолтмана, Б. Хонга, Н. Йенсена, Б. Маршнера, З. Ексле, Ф. Маттіассена, Й. Сьоренсена, Г. Шваба. Діяльності Гартмана присвячені досить ґрунтовні праці А. Хаммеріха, Г. Шепелерна, Н. Краббе.

Серед європейських науковців, які досліджували музичне мистецтво Данії першої половини XIX століття, особливо значущими стають здобутки М. Флоріана, Й. Йенсена, К. Монрада, М. Флоріана, М. Б. Корінга, Б. Кіррмсе, Ф. Лундгрена-Нільсена, Б. Скавеніуса.

Представники літературного мистецтва Данії органічно переплітають свою творчість з музичним мистецтвом, саме тому оминати творчість Г. Х. Андерсена неможливо. Важливими є напрацювання Г. Брандеса та Л. Брауде.

У якості основних методів дослідження застосовувалися комплексний та міждисциплінарний підходи, а також метод стилістичного аналізу мистецьких творів.

Результати дослідження. Данська культура першої половини XIX століття по праву називається «золотим віком». Вперше такого роду термін з'являється вже у 1828 році. Про це говорить літературознавець К. Л. Рабек під час опису творчості сучасних данських

письменників у своїй «Історії данської літератури» (1828). Назви набула поширення, і у 1890 році данський критик В. Ведель наголошував, що літературу Данії початку XIX століття треба назвати «золотим віком» [1, с. 11]. Саме відтоді такий термін вживається у наукових працях критиків та знавців данського мистецтва того періоду у різних європейських державах.

У наукових працях зазначають, що цей період данського мистецтва припадає на відрізок часу з 1800 по 1850 роки, тобто доволі точно на першу половину XIX століття. Це зумовлено досить різними причинами. Найважливіша – політичні зміни, а саме скасування монархічного строю держави та запровадження конституційної, що припадає на кінець першої половини століття. Безумовно, інша важлива причина – початок дансько-пруської війни, яка проходила з 1848 по 1850 роки. Як і будь-яка крупна подія у житті держави, війна мала значний вплив і на мистецько-культурне життя.

Серед інших, на початку другої половини століття відходить у небуття значна кількість видатних діячів митців, серед яких скульптор Б. Торвальдсен, драматург А. Г. Еленшлегер, художники К. Кьобке та Т. Лундбю.

Як логічний наслідок будь-яких крупних потрясінь, у другій половині XIX століття в данському мистецтві з'являються нові течії, які критично відображають оточуючу дійсність.

Одразу зазначимо, що ключові фігури саме музичного мистецтва Золотого віку Данії першої половини XIX століття, про які далі піде мова, продовжували працювати і у другій розповсюджуючи власний стиль.

В цілому, у XIX столітті мистецтво Данії налічувало досить велику кількість видатних майстрів у самих різних видах мистецтв. Їх взаємозв'язок як між собою, так і з європейськими майстрами сприяв зародженню характерного данського стилю та його подальшому розповсюдженню кранами Центральної Європи.

Композитори Й. П. Е. Гартман (1805–1900) та Н. Гаде (1817–1890), працювати, інколи переїжджаючи з міста на місто, що було звичайною тогочасною композиторською, виконавською та диригентською європейською практикою. Завдяки їх діяльності все XIX століття можна вважати «золотим» для музичного мистецтва. Але є суттєве уточнення. Найулюбленіші публікою твори цих композиторів були створені у першу половину століття. «Відлуння Осціана» та Перша симфонія Н. Гаде були створені у сорокові роки XIX століття. Опера Гартмана «Маленька Кірстен» також була створена у цей же період.

Розглядаючи тогочасні події, можна відмітити, як майже співпадають тогочасні історичні події в Данії з сьогоденними подіями в Україні. У 1800 році Данія приєдналася до збройного нейтралітету. Після цього інша країна нападає на Данію і майже повністю знищує її флот. У 1807 році, під тиском Наполеона, Данія приєдналася до континентальної блокади, що спровокувало другий напад. У вересні 1807 року флот Великобританії підійшов до берегів Данії і без оголошення війни почав обстріл Копенгагена. Через чотири дні місто було спа-

лене і зруйноване до основи. Так почалася англо-данська війна, яка тривала до падіння наполеонівської імперії у 1814 році.

У власних записках Н. Гаде, датованих 1885 роком можна прочитати «Жахлива бідність навкруги, казна пуста, економіка не працює. Переважна більшість людей живе одним днем» [8, с. 12]

Досить часто політичні потрясіння сприяють підйому патріотичного настрою широких верств населення. Варто відмітити, що історично Данія була домінуючою державою. У X було створена єдина країна, до якої входила Данія, Англія та Норвегія. Пізніше Данія контролювала Швецію, Норвегію, Ісландію та інші території. І все це на потку XIX століття почало стрімко приходити до розладу. Данський поет та драматург А. Г. Еленшлегер (1779–1850, який відіграв важливу роль у розвитку романтизму в Данії, відгукнувся на події 1807 року, створивши історичну трагедію «Ярл Хакон», де він прославляв героїчне минуле Скандинавії. У іншій трагедії, «Пальнатоке» драматург проголосив:

«І щоб збудувати кораблі нові,
Раб незначної долі малодушний,
У грізний час біди у відчай не впаде,
Як справжній чоловік-могутній».

Слова поета добре відобразили недалеке майбутнє. Талановитий архітектор К. Ф. Хансена своїми проектами надав Копенгагену нової неповторності та краси. Серед його робіт – собор та ратуша, які є визначними пам'ятками столиці країни.

Драматург А. Г. Еленшлегер займає важливе місце у літературі Данії XIX століття. У своїй творчості драматург представив орієнтири, на які повинні були орієнтуватися діячі мистецтва та культури. Ці ідеали були настільки привабливими, що надихнули інших тогочасних діячів. Серед них М. Ф. С. Грундвік (1783–1872). Цей визначний тогочасний філософ звернувся до тогочасної міфології.

Говорячи про Данську культуру в цілому та музичне мистецтво як невід'ємну складову мистецтва її соціуму в цілому не можливо оминати постать Х. К. Андерсена (1805–1875). Геніальний письменник став культовим для багатьох поколінь скандинавських та європейських письменників. Його романи, повісті, п'єси та нотатки відображають дух свого часу та філософські й естетичні погляди. Письменник зробив значний внесок у музичне життя Данії XIX століття як автор текстів та лібретист. Музичні твори за його текстами звучали у театрах країни, зокрема у Данському королівському театрі, який є найбільшим у країні. Досить цікаво, що спочатку творчість Х. К. Андерсена сприймалася художнім керівництвом театру досить критично, а його твори часто відхилялися для постановки у театрі. Разом з тим це абсолютно не заважало іншим театрам замовляти у письменника твори. Наприклад, для театру «Казіно», який був приватним, спеціально були створені п'єси «Дорожче за перли та злата», «Оле-Лукойє», «Бужинна матінка».

У XVIII столітті значний вплив на розвиток театру мав Л. Хольберг (1684–1754), видатний норвезько-дан-

ський письменник. Його комедії та соціально-політичні сатири відображають життя та риси оточуючої його тогочасної Данії. Л. Хольберг фактично створив підґрунтя для майбутньої популярної данської драми. Творчість цього драматурга стала епохальною в данській літературі та значно вплинула на скандинавське мистецтво на багато часу вперед. Вшановуючи письменника, Н. Гаде створив оркестрову сюїту «Хольбергіана». У 1906 році відбулася прем'єра опери К. Нільсена «Маскарад» за однойменною комедією Хольберга.

Основу репертуару Королівського театру Золотого віку складала трагедія Еленшлегера. Саме тому сьогодні на його території знаходяться пам'ятники Хольбергу та Еленшлегеру. Завдяки останньому вперше до репертуару театру були додані твори У. Шекспіра.

Поряд із репертуаром «Alvorlig» на сцені з'явився і водевіль. Це відбулося завдяки наполегливій праці драматурга Й. Л. Хейберг (1791–1860). Саме він вважається засновником цього напрямку у Данії. На сцені Королівського театру надзвичайно популярними були водевілі «Цар Соломон та Йорген-шапочник» (1825), «Квітневі жарти, або Інтриги в школі», (1826), «Пригоди у Королівському саду», (1827).

Досягненнями у сфері образотворчого мистецтва Данія XIX століття зобов'язана діяльності К. В. Екерсберга, який був вихованцем Академії мистецтв Копенгагена. Стиль відомого на весь світ портретиста почав формуватися у «Вічному місті» (Рим), де він вперше спробував працювати на вулиці. Там він створив низку міських пейзажів, серед яких «Вид Тибру поблизу Понте-Ротто», «Дворик базиліки Сан-Лоренцо-фуоріле-Мура в Римі» та «Пергола». Як і інші європейські тогочасні майстри-художники, він активно експериментував з композицією, перспективою та передачею світлотіні. Екерсберг був справжнім новатором, який не боявся виходити за межі звичного і шукати нові шляхи в мистецтві. Скрупульозна передача деталей на полотнах Екерсберга дивовижно поєднується з умінням передати гру світла та тіні. Яскравим прикладом робіт початку століття слугує картина «Жінка, яка відпочиває» де розмежування та взаємодія світла та тіні надає картині неперевершеного реалізму.

Будучи професором Академії мистецтв Копенгагена, Екерсберг навчав мистецтву про перспективу та малюнок. Як викладач виховав ціле покоління майстрів, серед яких М. Рербю (1803–1848), К. Хансен (1804–1880), Ф. Пецхольт (1805–1838), К. Кьобке (1810–1848), В. Марстран (1810–1873) та інші. Утверджене в Данії у 20-х роках XIX століття, поняття «школа Екерсберга» використовується і у наш час.

Данський скульптор Б. Торвальдсен, який народився у 1770 році, був справжнім творчим генератором ідей свого часу. У 1797 році він прибув до Риму, і цей день, за його словами, став одним з найважливіших днів у його житті. Там, серед руїн античного світу, він знайшов своє натхнення. Його монументальна скульптура «Ясон із золотим руном» принесла йому європейське визнання, а слава розлетілася по всьому світу. Завдяки новому баченню Торвальдсен вдихнув нове життя у вже

існуючі традиції античності та Ренесансу, створивши такі шедеври як «Геба», «Ганімед, що годує орла», «Меркурій».

Данці настільки пишалися своїм великим співвітчизником, що після повернення до Копенгагена у 1819 році його тріумфально зустрічали з величезним натовпом. Вищезгаданий поет Еленшлегер присвятив йому свої вірші, бо Торвальдсен був не тільки видатним скульптором, а й одним з символів відродження данського мистецтва, людиною, яка змогла поєднати минуле своєї країни з майбутнім.

У такому буянні мистецтв музика Данії просто не могла бути осторонь. На початку XIX століття музика Данії вступила в нову еру. Це був час, коли митці, подібні К. Е. Ф. Вайзе, створювали свої шедеври, хоча справжніми зірками цього періоду стають Й. П. Е. Гартман та Н. В. Гаде. Останні працювали в різних жанрах, залишивши після себе величезну спадщину. Гартман був майстром опери, тоді як Гаде підкорив симфонічну музику. Їхня творчість стала основою датської музики XIX століття.

Після виснажливих війн початку XIX століття музична культура Данії опиняється у занепаді. Концерти стають рідкістю. Деякі музичні заклади Копенгагена припиняють своє існування. Майже єдиним професійним музичним колективом залиється симфонічний оркестр Королівської капели. Саме тут надавалася і музична освіта. У 1834 році тут навчався Нільс Гаде.

Критики 1820–1830-х років доволі часто висловлювали своє невдоволення станом мистецького життя столиці. Вони вважали програми занадто консервативними та нецікавими, зазначаючи, що оркестровим творам, таким популярним у інших європейських закладах, приділяється недостатньо уваги.

Поступово, завдяки зусиллям Й. П. Е. Гартмана та Н. Гаде, музична культура Данії поступово почала відроджуватися надаючи столиці Данії славу музичного мистецького центру [7, с. 5]. У 1836 році Й. П. Е. Гартман засновує Музичне товариство. З 1836 по 1841 роки директором цього товариства був відомий композитор Іоганн Фрідріх Фрєоліх. Разом з тим, діяльність товариства не набуваю великої популярності аж до 1848 році

коли керівником став Н. Гаде. Завдяки його новому баченню та прогресивним методам Музичне товариство набуло популярності. Одним з дієвих факторів стає заснування Н. Гаде симфонічного оркестру та хору, що спричинило перетворенню столиці на культурний центр, до якого приїздили любителі симфонічної музики з усієї Європи. Саме під його безпосереднім керівництвом відбулася прем'єра Дев'ятої симфонії Бетховена. Разом з тим популярними були і твори композиторів-романтиків, які приваблювали слухача своєю витонченістю. Серед них Р. Шуман, Ф. Ліст та Ф. Мендельсон

Висновки. Данська культура першої половини XIX століття справедливо називається «золотим віком». Цей термін вперше з'явився у 1828 році завдяки літературознавцю К. Л. Рабеку, який використовував його в описі творчості сучасних данських письменників у своїй «Історії данської літератури». У 1890 році данський критик В. Ведель також підкреслив, що літературу Данії початку XIX століття слід називати «золотим віком». Відтоді цей термін широко використовується в наукових працях критиків та знавців данського мистецтва.

Цей яскравий культурний період охоплював час з 1800 по 1850 роки і був зумовлений різними причинами. Найважливіші з них – політичні зміни, зокрема скасування монархічного ладу та запровадження конституційного, а також початок дансько-прусської війни (1848–1850 роки), яка мала значний вплив на мистецько-культурне життя.

Ключові фігури музичного мистецтва Золотого віку Данії, такі як композитори Й. П. Е. Гартман та Н. Гаде, продовжували працювати і в другій половині століття, розповсюджуючи свій стиль. Їхні знакові твори, такі як увертюра «Відлуння Оссіана» та Перша симфонія Н. Гаде, були створені у 1840-х роках. Опера Гартмана «Маленька Кірстен» також належить до цього періоду.

Загалом, у XIX столітті данське мистецтво налічувало багато видатних майстрів у різних видах мистецтв. Їхній взаємозв'язок, як між собою, так і з європейськими майстрами, сприяв зародженню характерного данського стилю та його поширенню країнами Центральної Європи.

Література:

1. Брандес Г. Скандинавська література. Київ, 1902. 213 с.
2. Храпливий Є. Данія – край хліборобів. Київ, 1935. 98 с.
3. Axboe M., Harding M. Guldhornene / Morten Axboe, Merete Harding // Den Store Danske, Gyldendal. URL : <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=87087>.
4. Brodbeck D. The symphony after Beethoven after Dahlhaus / David Brodbeck // The Cambridge Companion to the Symphony / ed. by Julian Horton. Cambridge University Press, 2013. 468 p.
5. Busk G. Weyses klavermusik / Gorm Busk // Dansk årbog for musikforskning. No. 23. 1995. P. 11–21.
6. Celenza A. Hans Christian Andersen and Music: The Nightingale Revealed / Anna Harwell Celenza ; Michigan State University, USA. Abingdon ; New York : Routledge, 2017. 282 p.
7. Niels W. Gade: Optegnelser og Breve / Udgivne af D. Gade. København: Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Son), 1892. [8], 328, V s.
8. Ravnkilde S. Danish music 1800–1850. Golden Age / Svend Ravnkilde ; ed. By Flemming Madsen. Denmark : Byrlev & Jørgensen, 1994. 26 s.

References:

1. Brandes H. Skandinaviska literatura. [Scandinavian Literature]. Kyiv. 1902. 213 s. [in Ukrainian].
2. Khraplyvyi Ye. Daniia – krai khliborobiv. [Denmark – Land of Farmers] Kyiv, 1935. 98 s. [in Ukrainian]
3. Axboe M., Harding M. Guldhornene / Morten Axboe, Merete Harding // Den Store Danske, Gyldendal. URL : <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=87087>. [Denmark].
4. Brodbeck D. The symphony after Beethoven after Dahlhaus / David Brodbeck //The Cambridge Companion to the Symphony / ed. by Julian Horton. Cambridge University Press, 2013. 468 p. [England]
5. Busk G. Weyses klavermusik / Gorm Busk // Dansk årbog for musikforskning. No. 23. 1995. P. 11–21. [Denmark].
6. Celenza A. Hans Christian Andersen and Music: The Nightingale Revealed / Anna Harwell Celenza ; Michigan State University, USA. Abingdon ; New York : Routledge, 2017. 282 p. [The United States of America].
7. Niels W. Gade: Optegnelser og Breve / Udgivne af D. Gade. København: Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Son), 1892. [8], 328, V s. [Denmark]
8. Ravnkilde S. Danish music 1800–1850. Golden Age / Svend Ravnkilde ; ed. By Flemming Madsen. Denmark : Byrlev & Jørgensen, 1994. 26 s. [Denmark].